

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Introducció de la festa de Sant Jordi en la Corona d'Aragó

DEYA un vulgar antich, per manifestar la raritat d'alguna cosa: «fa com les esglésies de Sant Jordi, una en cada bisbat». Verament escassejan capelles sots la sua advocació, a Catalunya. Hont encara, les poques que hi han son modernes. Essent altre comprovant de quan moderna es la extensió de la devoció al Sant Oriental.¹

No volém manifestar que los cristians d'Occident se substra-guessin de reverenciar d'una manera deguda a un Sant famós, al qui també resavan en les més velles lletanies: axís, en un llibre d'hores de 1050 hi llegim «Emeteri et Celidoni, *Georgi*, *Torquati*, *Quirici*, etc.»² Un bisbe *Jordi* ocupá la seu episcopal d'Ausona en lo segle X; vivia a Barcelona un *Jordi* prebere del 987 al 1028,³ etc.

Les mes velles esglésies a Sant Jordi dedicades, les havem tro-vades al segle XI, en terres de la antiga Il·lgercia, que avuy perta-

1. Lo present article formá part de la conferencia que donarem al CENTRE, lo 26 d'Abril de 1916, sots títol de *Sant Jordi o lo predomini de la influencia oriental. Notes d'història ab projeccions d'iconografia de Sant Jordi*. Vegis a mes, dos articles que tenim publicats en lo present BUTLLETÍ titulat *La cavalleria catalana y Sant Jordi en lo segle XIII* (any XVIII, 1908, p. 142) y *Sant Jordi y lo simbolisme del drach* (any XXII, 1912, p. 117).

2. Any 987 y 1028, documents del Cartoral de Sant Cugat folis 39 y 190, nombres 129 y 598. — Any 998, doc. 37 de Ramon Borrell, Arxiu de la Corona d'Aragó.

3. *Liber carticorum et orarum* del any 1059, procedidor del Colegi Major de Cuenca, avuy en la Biblioteca reyal d'Espanya; d'allí copiém aquests noms.

nyen al Aragó : Sant Jordi titular de Montçó en 1090; la capella de Sant Jordi de les Boqueres, prop d'Osca, en 1094.¹

En territori del nostre Principat hi anotarem les que segueixen; existents, al bisbat de Gerona, lo poble de Sant Jordi des Valls, y un oratori damunt lo lloch de Finestres; al bisbat de Vich o Ausona, la capella junt al dolmen de Puig-ses-Lloses, prop de Folgaroles; al bisbat de Barcelona, la capella de la Diputació y la del castell de S. Jordi a Cerdanyola; al arquebisbat de Tarragona, Sant Jordi, entre Riudecanyes y Cambrils y una capella de Poblet; al bisbat de Tortosa, les torres de Sant Jordi y lo castell y hospital de Sant Jordi d'Alfama, existent en lo segle xv al coll de Balagon;² al bisbat de Lleyda, una esglesia a Vilanova de Meyá y una capella a Camarasa; etc.

No tenim d'esforçar-nos en dexar sentat, que, fins al Occident d'Europa, lo culte de Sant Jordi, ha estat molt remot. A mes de fundarse a Roma en 314 la ordre militar cristiana de Sant Jordi, se sab, que, en temps de Belisari, en la porta de les velles muralles, dita de Sant Sebastiá, existia una inscripció grega del segle vi, y en ella, dessota de la creu, la glorificació de Sant Jordi.³

Es per tots punts insostenible la falsa historia de que nosaltres, los catalans, haguessim portat a Genova la creu de Sant Jordi, com a mostra de gratitut de la lliga de Barcelona ab Genova en lo segle xii, segons ja combat Anton Bofarull.⁴ Si's posés la oració per passiva, tal vegada tindria mes probabilitat de verosimilitut.

En cambi, está comprovat, que, en 1324, realisada la conquesta de Cerdanya, alsárem junt a Caller, una capella a Sant Jordi, en memoria del victoriós combat de Lucisterna, hont l'exercit del infant Anfós, derrotá als pisans manats per Manfret fill del comte Guiu de Doneratico. En aytal combat, l'Infant Primogenit, corregué perill de mort.

En lo segle xiv lo Sant Cavaller de Capadocia, já s'havia obert pas en la Corona d'Aragó, dexant arreconada la devoció de S. Martí. No conexém cap retaule catalá dels segles xiv y xv, que, a semblança del molt interessant de la escola catorzcentista d'Esteve de Zevio, conservat en la pinacoteca de Verona, s'hi vegi a Sant Jordi matant lo

1. Joseph Salarrullana y de Dios *Documentos correspondientes al reinado de Sancho Ramirez*, v. I, p. 131 y 212.

2. 5 Juliol 1421. Protecció y salvaguardia reyal otorgada al castell y hospital de Sant Jordi d'Alfama. (Registre 3119, f. 36 r., A. C. A.)

3. Roma. *Las murallas de la Ciudad* publicat en *Diario de Barcelona* del 14 Abril 1904, p. 4658.

4. *Historia de Cataluña*, v. II, p. 419, col. 1.^a

drach en una part y en l'altra, a Sant Martí compartint ab lo pobre la sua capa de cavaller.

No s'han simultanejat a Catalunya, los dos sants patrons de la milicia, en un mateix altar.

La devoció y patronat de Sant Martí en la cavalleria, tant extés a Catalunya abans del segle XII may la trovem viva en los reyalmes de Mallorca y Valencia. La causa será, haverse agregat a la confederació catalano-aragonesa en un temps en que já havia passat entre nosaltres. Tampoch consta la extensió del culte del propi Sant, al Aragó tal vegada per no haver estat dit reyalme, sots lo domini dels franchs.

A Mallorca y Valencia, lo patronatge de la cavalleria cristiana ha estat de Sant Jordi y son desenrotllament s'ha anticipat a Catalunya. Al reyalme d'Aragó, una cofradia de cavallers de Sant Jordi se fundá en 1263, en la ciutat de Terol. La ordie dels cavallers de Sant Jordi creada per Pere III lo *Cerimoniós* en lo segle XIV, duya anexa la institució d'una festa en la diada del Sant. D'ella arrenca la sua solempnial celebració en totes les terres de la Corona d'Aragó.

Pró la celebració patronal dels cavallers, no era la dels altres gremis ciutadans, ni de la burgesia. La evolució vingué aprés. Segons les noves açí arreplegades, la devantera correspon a la ciutat de Valencia que ab anterioritat al 1343, doná a la festa de la noblesa un caracter popular.

Lo 22 d'Abril de 1343, los Jurats comunicavan al poble valenciá, com, «ja en los temps aprop passats, fo ordenat, per lo senyor bisbe e per ells, que, en cascun any, perpetualment, la festa del benaventurat Sent Jordi, caualler de Deu, sia colta e celebrada solempnialment; hon, com la dita festa será demá que es dimecres, per tal, los dits jurats e prohomens uolen seruar la dita ordenació, segons ques conué. Per çó uos fan saber, ab la present solempnial publica crida, que, tot chrestiá e chrestiana, sia tengut de colre e celebrar la dita festa del dit benaventurat Sent Jordi, per tal que aquell sia ajudador ab lo nostre Senyor Deus Jesu Christ, que, per merit de la sua sancta passió, dó victoria a chrestians contra los enemichs de la sancta fé catolicha».

Bonica crida y hermós llenguatge, que, no en vá correspon al segle de la esplendorosa literatura valenciana.

Que lo dia de Sant Jordi no's trevallava a Valencia ho mostra lo llibre de *Sots-obreria* de murs y valls del 1393-1394, dient en 23 d'Abril, que «fou la festa del beneyt Sant Jordi» dexant de consignarse relació de jornals.

A Valencia, seguí Mallorca y en 1407 se pregoná que's fés festa en lo dia de S. Jordi com en los diumenges ¹: «Que daquí'avant cascún any la festa del benaurat e victoriós cavaller mossen sant Jordi, sia colta be e solemnement, axí com lo sant diumenge, de totes feynes temporals, com axí ho hage delliberat lo dit Governador ab los Jurats del regne. E assó per tal, com lo dit sant cavaller, en diverses batalles de cristiandat, es estar vist, e migensant la potencia divinal e la sua ajuda, dels enemichs de la sancta fe han obtinguda victoria, per la qual raó les gents cristianes, han e deuen haver lo dit sant cavaller en sobirana devoció.»

Mes a tot axó, lo poble catalá se mostrava indeferent en celebrar la diada del Sant Oriental. La primera veu per establir la festa, la doná nostra Generalitat o Diputació, en 24 de Febrer de 1436, escrivint als «tres bracs del Principat de Cathalunya presents en la general Cort de Muntçó», en los termes següents:

«Axí com quascú de vosaltres porá saber, la festa del beneyt Sant Jordi será a XXIII dies del mes de Abril primer vinent. E jassia los Deputats del Principat de Cathalunya, acostumen de oyr quascun any, en semblant dia, lo sermó e offici de la dita festa, axí que van a la sgleya on se fá lo dit sermó, e on se celebra la dita missa, acompanyats de notables persones dels tres staments, braçes e condicions del dit Principat; emperó aço es cert, que, en la present ciutat de Barchinona, no es colta la dita festa, ans la gent o poble de ladit a Ciutat, fan tots llurs actes e feenes, axí com si era altra dels dies feeners del any, ço que no apar a nosaltres esser decent, car bens dona de parer, que, semblant festa se degué colre e honrar ab ses solemnitats, ates principalment quel dit beneyt sant Jordi e lo seu panó, es cap e vexille en tots los actes de batalles quis fan per lo senyor Rey nostre, e encare per qualseuol altres, axí del principat de Cathalunya, com dels altres Regnes e terres sotsmeses a la Reyal corona daragó, hoc lo crit es del dit mossen sant Jordi, com se diu: «*Aragó sent Jordí*». Perque senyors, placia a vosaltres, fàçats ab acte de Cort, que la dita festa del dit beneyt sant, sia daciauant tots anys colta, almenys per lo principat de Cathalunya. E será cosa de gran solmenitat a aquest dit Principat e al General daquell, qui lo dit beneyt sant ha en tan singular nom e devoció.»²

1. Al publicarse aquest pregó, se fá constar, que, ab anterioritat al 1407, no se'n coneix cap de consemblant (*Boletín de la Sociedad Arqueológica Lulliana*, Juliol de 1906, p. 296).

2. Registre 318, foli 10, dels Llibres de Correspondencia de la Generalitat, al arxiu de la Corona d'Aragó.

Cap resultat donaria l'esforç de la Diputació. Vint anys més tart se trova lo primer manament de la ciutat de Barcelona, encaminat a fer festa en lo dia de Sant Jordi, per disposició de la Cort que llavors se celebrava en la Capital Catalana.

Lo 17 d'Abril de 1456, lo pregoner Pere Querol, assistit de dos trompetes y un timbaler, feu a saber per los llochs acostumats de la Ciutat:

«Ara hojats queus fa hom a saber de part del serenissimo senyor Rey de Navarra, Infant e Governador general daragó e de Sicilia, Loctinent general del Serenissimo senyor lo senyor Rey : Que com per la cort general del principat de Cathalunya qui de present se celebra en aquesta Ciutat, sia stat, lo dit Sr. Rey loctinent, supplicat, que, ates que lo glorioussissimo Caualler mossen sent Jordi es patróe aduocat del senyor Rey vuy benauenturadament Regnant, e de tot aquest Principat, qui fa, per figures e armes, lo dit glorissimo sant, Manás colre e obseruar cascun any lo dia de la celebracio de la festa de aquell, e per la gran deuoció que lo dit senyor Rey porta al dit glorissimo sant, e encara per condecendre a la dita supplicació ab acte de cort e aprobació de aquella, fahent de açó constitució, sia stat prouehit, statuit e ordonat, que, la dita festa, sia cascun any colta, per observació de la dita Constitució e acte de cort. Mana lo dit Senyor rey Loctinent, que la dita festa de sant Jordi, quis deu celebrar a XXIII del present mes de Abril, et en après cascun any en semblant dia, sia, per totes e sengles persones de qualseuol grau o stament, colta e obseruada, de totes fahenes temporals, axi propriament com lo dia del digmenge : e guarde cadascu de fer lo contrari, per quant ha cara la gracia del dit senyor Rey e incorrer les penes que incorrent los contrafahents a les Constitucions de Cathalunya, capitols e actes de cor. — El Rey Johan.»¹

Si be lo pregó fa referencia a Barcelona, la festa promulgada per la Cort, era de caracter general al Principat. A Lleyda s'iniciá en 1458 o siga dos anys mes tart. També a Lleyda en 1439, una torra edificada en la esglesia de la Madalena, la batejaren ab lo nom de *Sant Jordi*. La confraria d'aquest Sant se restaurá en 1523 o 1533² y en 1552 los cavallers lleydatans establíren la *capitulació de justes y altres exercicis de armes, com stá, en Çivilla, Çaragoça e altres ciutats*.

1. Registre 3268 f. 132, arx. Corona Aragó.

2. *Confraria del gloriós senyor Sant Jordi des cauallers y gentils homens de la ciutat de Leyda* (Arxiu Municipal de Lleyda): — *Revista de Bibliotecas, Archivos y Museos*, III época, v. X p. 132 a 135.

Recorda lo culte de la Ciutat de Lleyda a Sant Jordi, l'hermós retaule del segle xv de la Paheria.¹

A Perpinyá també se celebrava la festa de Sant Jordi en 1457, puix lo bisbe d'Elna hi prohibí fer certa processó, en lo dia del Sant que exía de la esglesia de Sant Joan y anava a la de Sant Jaume.²

A Cervera, sembla que la Diputació intentá restaurar la festa de Sant Jordi en 1583, a judicar de la carta escrita a «Mossen Jaume Mullet, receptor dels drets dels çaffrans en Urgell». Copiem de dita carta lo mes sobresurtint: «...vos diem e manam, ab concell y parer dels magchs. assessors y aduccats ordinaris del General deuall scrits, que, de peccunies del General y de vostra receptió doneu y paguen per ara y per aquest any tantsolament, dotze lliures Barceloneses a mossen Josep Texidor deputat local de aqueixa vila y colecta de Cervera y a mossen Hieronim Jorba son ordinari assessor, per pagar la charitat y despeses que serán manester per vn solemne officí y sermó del Gloriós St. Jordi, lo qual haien de fer celebrar en la sglesia major de aqueixa vila, lo prop vinent dia y festa de dit sanct, ahont sien y asistesquen los dits deputat local, assessor, vos y altres oficials del general qui residiu en dita vila, y cobrar neu apocha o altra legitima cautela en virtut de la qual, y ab la present, ditas dotze lliures vos serán admeses en compte de llegitima paga. Dattum en Barcelona a XVIII de Abril de MDLXXXIII. — Raphel Doms.

A Vallfogona de Riucorp, lo dia de Sant Jordi era «festa votiva de la vila (any 1629) y dit dia, avans de dir missa, se vá ab professó a la creu de S. Jordi».³

Quan lo 23 d'Abril s'esqueya en la Setmana Santa o Pasqua, la festa del Sant era trasladada al diumenge immediat.

Juntament ab la devoció a Sant Jordi, aparexen per Catalunya algunes reliquies sues.

Los Reys de Xipre tenían, en lo segle xiv important reliquia del bras de Sant Jordi. Fou tramesa per Elionor d'Aragó, reyna de Xipre, en 1377, al rey Pere lo Cerimoniós.⁴ Molt solemnpnialment se celebrá a Barcelona, en 3 d'Abril de 1378, la sua translació al palau reyal me-

1. Lo retaule del segle xv, de la Paheria, que's conserva en lo Museu de la Comissió Provincial de Monuments de Lleyda, té al mitj a María Santíssima, a un cantó a Sant Jordi y al altre a Sant Miquel.

2. *Rusino* v. I, any 1911, p. 600.

3. Ramon Corbella Pvre. *Lo nostre Poble*, p. 212.

4. *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, Febrer 1897, p. 25.

nor, y pochs jorns després, en 22 d'Abril, se repetí la cerimonia per traslladarla al palau reyal Major.¹

Precisament un trós d'os del bras de Sant Jordi havia anat a parar a la prioral esglesia de Santa Maria de Meyá, sense que sapiguém com.²

A 18 Abril 1583, la Generalitat procurá fer augmentar la devoció a Sant Jordi, obtenint indulgencies pontificies per la sua capella, segons ho explica lo següent pregó:

«Crida de la indulgencia concedida per sa santedat als qui visitaran la capella de la deputatió lo dia de la festa del Gloriós sant Jordi.

«Ara ojats totom generalment, queus notifiquen y fan a saber, de part del molt Illustres Senyors Deputats del General del Principat de Catalunya : que lo Cerenissim y beatissim Sr. nostre en Jesucrist Gregori Papa XIII vuy en la sglesia de Deu beneuenturadament regnant, ab les lletres en forma de Breu sots anell de pescador expedides, Dades en Roma en Sant Marc a V de dezembre MDLXXIII, ha concedit per la misericordia del señor, plenaria indulgencia y remissió de tots y sengles pecats, a tots y sengles fels xptians verament penedit y confessats, qui visitarán deuotament la Capella de la casa de la deputatió del general de catalunya, que es en la ciutat de Barcelona, en lo die ho festa del Gloriós sanct Jordi, de les primeres vespres fins al sol post de dita festa y allí pregarán al señor per la concordia y vnió dels prínceps xptians y per la extirpació dels heretges, y per la tranquilítat de sancta mare Iglesia; entenent emperó, que tingan la Bulla de la sancta crusada. E perque vinga a noticia de totom, manam, los Srs. deputats, la present crida esser publicada per los llochs acostumats de la present ciutat de Barcelona. — Raphel Doms.»

Lo Duch de Monteleon, Virrey de Catalunya, en 1609, doná a la Diputació «una pocha de la sanch del gloriós St. Jordi patró del general de Cathalunya, que tenia dins de una ampolleta de vidre, guarnida ab un reliquiari de plata molt curiós, perque perpetuament estigués, dita reliquia sancta, en la capella nova de la casa de la Diputació». Inseguint les instruccions del Concili de Trento, revisaren la reliquia y documentació adjunta, una comissió de 32 doctors, entre teólechs y canonistes presidida per lo bisbe Rovirola. Posada a la

1. *Rubriques de Bruniquer*, v. I, p. 285 (Barcelona 1912) y v. III, p. 162 (Barcelona 1914).

2. Fr. Joan Gaspar Roig y Jalpí: *Tratado de las excelencias y antigüedades del patronato de Santa Maria de Meyá* (Lleyda 1881), p. 52, 80 y 90.

Seu, la reliquia, en la vigilia de Sant Jordi del 1609 fou portada ab una sivera ben ornada de moltes figuras de sancts de plata, entre les quals també aportaven la figura de Sant Jordi, ab talem.

Entre les reliquies existents al monestir de Sant Cugat del Vallès n'hi consta una de Sant Jordi.

En los nostres temps, la restauració de la festa de Sant Jordi a Catalunya, s'iniciá a Solsona, en 1810, per la Junta Superior del Principat, allí instalada per combatre la dominació francesa.¹ En 1895 lo bisbe Morgades fundá a Ripoll, una confraria del gloriós Sant Jordi, enriquida per Lleó XIII ab moltes indulgencies,² que per tant celebra cada any la sta festa. Abundan les entitats catalanes que commemoran la tradicional diada. De totes elles, creyem que n'es la decana, aquest CENTRE EXCURSIONISTA, tant per la data en que començá a celebrarla, com per la constancia en no dexar perdre may, la sua commemoració. Deu vulla, que, per llarchs anys tots la hi puguem celebrar com enguany.

FRANCESH CARRERAS Y CANDI

Barcelona, diada de Sant Jordi del 1916

El patronatge de Sant Jordi

I

NOTES HISTÒRIQUES

VINC a parlar-vos, obeint precs que se m'han fet, de la popularitat de Sant Jordi i de la seva festa en terra catalana. Seré molt breu, perquè no tracto de donar un historial de la devoció del sant cavaller; sobre això, caldría fer un escorcoll detingut dels nostres arxius i de la serie d'obres de la nostra historiografia. Serveixin aquestes poques indicacions, de fets potser

1. Ramon Ferrer *Barcelona cautiva*, v. V, p. 341.

2. Anton Vila Pvre., en l'article *La Confraria del gloriós Sant Jordi patró de Catalunya* (*Selmanari Catalá*, Manresa 23 Maig 1895, any IV, nom. 21, p. 325) publicava les seues bases y indulgencies.

3. Treball llegit en el CENTRE, el dia 30 d'abril, en la vetllada patronal de Sant Jordi.

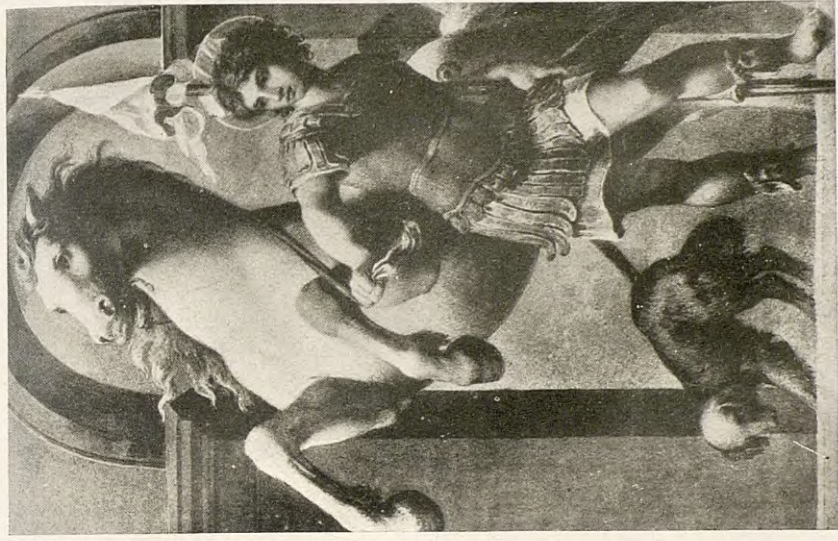
GÈNOVA : FRIS AMB L'IMATGE DE SANT JORDI.

VENEZIA : COMBAT DE SANT JORDI AMB EL DRAC. (CARPACCIO).

VERONA : SAINT JORDI. (PAOLO VERONESE).

PARMA : IMATGE DE SAINT JORDI, EXISTENT EN L'IGLESIA DE SAINT JOAN EVANGELISTA.

ja coneguts de vosaltres, perquè algú faci l'obra bona de pendre al seu compte la redacció d'una monografia documentada sobre la figura del Sant i de l'heròia a través de la nostra historia i de la nostra legenda.

D'ensà de temps ben reculats de la reconquesta catalana, se'ns manifesta la popularitat de Sant Jordi en nostra patria. Els historiadors ens parlen moltes vegades d'aparicions del Sant ajudant els exèrcits catalans en combats contra els sarraïns, de la mateixa manera que Sant Jaume donava adjutori a les armes castellanés. La primera vegada que s'hauria aparegut a Catalunya seria — si el fet al qual és referèix fos veritat — en el suposat setge de Girona per Carlemany. Altres aparicions que es citen, són, per exemple, en temps del comte Borrell, el que va perdre i tornà a guanyar Barcelona; en la conquesta de Mallorca, com ens diu Jaume I, el qual reconta que «segons que'ls sarrains nos comtaren, deyen que viren entrar primer a caval .i. cavaller blanch ab armes blanques, e açò deu esser nostra creença que fos sent Jordi, car en estories trobam que en altres batayles l'han vist de chrestians e de sarrains moltes vegades».¹ Igualment en l'acció del puig de Valencia: «Car diu-se que com ell hagués tramesos alguns nobles e cavallers en son regne de Valencia, ço és lo noble en Benet Guillem d'Entença e d'altres cavallers d'Aragó e de Cathalunya, e fossen en un munt qui ara és appellat Santa Maria del Puig; e tota la morisma vengués contra ells en la batalla qui fo gran entre ells, los apparech Sent Jordi ab molts cavallers de paradís, qui li aydà a vençre la batalla per la qual ajuda nengun chretià no y morí.»²

No en va, doncs, els catalans, a l'entrar en batalla, l'invocaven com a llur protector, amb un d'aquells famosos crits de guerra que ens han perpetuat els cronistes.

Sobretot, la casa reial d'Aragó el va considerar, de molt antic, com el seu patró i protector; i els nostres reis cobejaven sempre haver-ne reliquies insignes. Hi ha alguns documents que ens ho provení: així, en 1354, Pere III en vía a Grecia el seu familiar Francesc Colomer, pera obtenir el cap de Sant Jordi, que es guardava a Livadia. Tant el volia haver, que va prometre a les gents catalanes d'aquelles terres que, en cas d'obtenir-lo, treballaria en atènyer les dues coses que més podrien desitjar: la suspensió de l'entredit religiós que pesava sobre ells i la pau amb Venecia. En 1381, al marxar el vescomte de Rocaberti cap a Grecia per a pendre-hi possessió dels ducats, li tornava a

1. *Crònica*, cap. 84, ed. Aguiló, pp. 133 i 134.

2. *Crònica dels reis d'Aragó e comtes de Barcelona* (text inèdit).

encarregar la mateixa cosa. En 1393, Joàn I demanava també aquella reliquia, i Martí l'*Humà* feia noves gestions en 1399 i 1400, desitjant haver, per a la casa d'Aragó, la gloriosa testa de Sant Jordi, «per ço com es cap, patró e intercessor de la dita casa». Però aquest cap no el va poder obtenir, perquè va anar a raure a la illa d'Egina, i després a Venècia a mitjans segle XVI.¹ He dit aquest cap, perquè se'n citen almenys tres de caps de Sant Jordi, existents a Roma, Amiens i Venècia. No us en meravelleu; és fàcil trobar anomalies d'aquest genre, sobretot durant l'Edat mitjana. Ara, pot molt bé esser que al dir *testa* es volgués significar una part més o menys considerable, com fa observar un biògraf del sant, M. Jean Darche.²

Una cosa semblant es podria dir sobre braços de Sant Jordi. A Barcelona, si no vàrem poder tenir el cap, almenys en teníem un d'aquells braços; perquè, com ens diu en Bruniquer,³ traient-ho d'un document de l'Arxiu Municipal, en 22 d'abril de 1378 es féu una crida a la nostra ciutat, anunciant una professó per a traslladar el braç de Sant Jordi des del Palau Reial Menor al Major. I es va fer una gran festa, perquè el rei ho pregà als consellers. Aquest braç, és el que Joàn I tenia entre la seva capella, i el mateix que el rei Martí demanava, en 1398, als diputats, que el tenien en penyora junt amb altres reliquies i objectes.⁴

El *Manual de Novells Ardits*, que comença a les darreries del XIV^{ena} segle, fa esment aviat de la festa de Sant Jordi i de l'assistència dels consellers al Palau de la Generalitat després que fou edificada la capella de Sant Jordi, l'any 1434, per acord de les Corts de Catalunya, reunides a Barcelona dos anys abans. Sobretot, en la ressenya de la festivitat, durant els segles XVIe i XVIIe, hi ha noves ben interessants en el *Dietari*: Sobre l'arribada dels consellers, que eren rebuts al cap de l'escala pels diputats i oïdors; els setis de preferència que ocupaven dintre la capella; les qüestions d'etiqueta que es suscitaven entre les autoritats, alguns cops fins al punt de donar lloc a conflictes, etc. Tot això, en les vespres de la vigília de Sant Jordi i en la diada en què es celebrava missa. Aquesta, la deia generalment el bisbe de Barcelona, o un altre bisbe, diputat pel braç eclesiàstic. El sermó, anava a càrrec d'algún predicador de nom. I aquí haig

1. Vegi's Rubió: *Els Castells Catalans de la Grecia continental*. Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, MCMVIII.

2. *Saint Georges Martyr, Patron des Guevriers*, p. 293.

3. *Ceremonial dels Magnífichs Consellers y Regiment de la Ciutat de Barcelona*, III, 162 (Barcelona, 1914).

4. Arx. Cor. Aragó, reg. 2240, f. 58. Girona: *Itinerari del rei En Martí*. Anuari, MCMXI-XII.

de remarcar, amb pena, com alguns dels sermons del segle XVIIe que se'ns han conservat, foren ja pronunciats en llengua que no era la natural de la terra.¹

Però el *Dietari* del Consell barceloní ens fa assaber, a més, com en altres èpoques de l'any es celebraven també festes dedicades a Sant Jordi, en acció de gracies pel naixement d'algún príncep o per successos gloriosos per a Catalunya. Igualment, la Confraria de Sant Jordi, de cavallers, celebrava torneigs, que tenien lloc, generalment, en la Plaça del Born. Amb gran riquesa de detalls, llegim, igualment, com en dimecres, 22 d'abril de 1609, el duc de Monteleón, lloc-tinent i capità general, va donar als diputats «una reliquia que ell tenia y estimava molt, que es una pochca de la sanch del glorios St. Jordi, patró del general de Cathalunya que tenia dins de una ampolleta de vidre guarnida ab un reliquiari de plata molt curiós perque perpetuament estigués dita reliquia sancta en la capella...», i després, es va fer una gran professó pels carrers de Barcelona, etc. I com aquestes, moltes altres noves, de gran interès, hi trobarà qui vulgui fer l'història de la devoció de la ciutat al gloriós patró de Catalunya.

A l'igual, o tal vegada més que el *Dietari* del Consell, el de la Generalitat deu esser ple de noves del mateix caràcter. Desgraciadament, poc se'n sab encara, per no haver-se'n publicat en conjunt, sinó un resum fet d'En Coroleu.² En ell trobem tres o quatre vegades anotada la festa del gloriós patró del General de Catalunya, el qual n'ostentava en l'escut la creu vermella. Així, diu que en 17 d'abril de 1456 es va publicar una crida per Barcelona manant la celebració de la festa de Sant Jordi, per tal com les Corts, que aleshores s'estaven celebrant en el claustre de la Seu, havien dictat una constitució ordenant-ho³; i en 22 d'abril de 1533, els diputats invitaven, per a assistir a la festa, l'emperador Carles V, el qual es va excusar per mor de trobar-se cansat de viatge, ajornant-se, per tal motiu, per al diumenge següent, dia 27, en què es va celebrar amb gran pompa, amb l'assistència del sobirà, etc.

Totes aquestes indicacions dels dos *Dietaris*, i altres que es troben

1. Vegi's, per ex., Andreu : *Catálogo de una colección de Impresos... referentes a Cataluña* (Barcelona, 1902), núms. 241, 266, 271 i 421.

2. Coroleu : *Dietarios de la Generalidad de Cataluña*, Barcelona, 1889.

3. «Aquest die fonch feta publica crida per la ciutat de Barchinona que la festa de sent Jordi fos colta generalment per tot hom, com la cort general del principat de Cathalunya qui de present se celebre en lo claustre de la seu de la dita ciutat ne hagués feta novament constitució.» Arx. Cor. Aragó : *Dietari*.

en els *Llibres de deliberacions*¹ de la mateixa Generalitat, es refereixen, en general, a les funcions religioses que es celebraven entremig de lluminaries i de roses, com ara, en la capella i Palau del Govern de Catalunya, no pas en tota la nostra terra. He esmentat, suara, les Corts de 1456, en què es va instituir la diada de Sant Jordi en festa per a tot-hom, equiparada a un diumenge. Escolteu ara aquella constitució, inèdita segons penso, que he copiat en l'Arxiu de la Corona d'Aragó:²

DE LA CELEBRACIÓ DE LA FESTA DEL GLORIÓS SANT JORDI

«Quant a la sanctedat de vida e merits de gran excellencia del invictissim cavaller de nostre Deu e senyor Jesuchrist lo benaventurat sent Jordi advocat e patró nostre e del present principat de Catalunya e regne d'Aragó e altres regnes e terres a la magestat del senyor rey subjectes, dreçam los ulls de la nostre pensa digna cosa arbitram e congrua la sua festa deuer esser per totes les gents del dit principat devotament e solempna celebrada; car totes vegades que les invictes batalles e morts dels sants martris per los feels christians son ab reverencia festivades, es loat Deu qui en los seus sancts es admirable, es feta honor als sancts martris, es exalsada la memoria dels sants, es hedificada e roborada la pensa nostre en la sancta fe catholica e al subiran Deu son refferides laors e gracies; de açò nex als infels tristicia, als increduls turment, als indisciplinats angustia e a tots los sants de paradís gloria, e jatsia innumerables pobles e infinida multitud per lo sagrat nom de Crist se sien offerts a la mort e aquellas ostenguda ab animós coratge, emperò entre los altres strenuus cavallers e martirs lo benaventurat sent Jordi no ab menor constancia en aquell per la honor del qual fidelissimament betallava, de la fidelitat de la sua victoria confiant, coratjosament es entrat en lo camp bellicos mesclant-se a la gran inhumanitat de diversos turments ha merescut la palma de martiri, car no induhit per blandicies, no provocat per prometençes o persuasions l'antic enemich ab totes ses arts ab la sua gloriosa mort ha vençut e lo propri cors e la temporal vida totalment per ell menyspreats, elegint confessar lo nom de Jhesu Christ, morint ans que vivint ab negar ni per menaces dels jutges ni per terrors spantat ne per la infausta error de la gentilitat es pogut esser enganat, mes confessant lo nom del Salvador scampada la sanch ab lo seu

1. Vegi's Puig i Cadafalch i Miret i Sans: *El Palau de la Diputació general de Catalunya*. Anuari, MCMIX-MCMX, *passim*.

2. *Processos de Cort*, vol. 36, f. 179. v.

sagrat martiri ha decorada la sglesia de Deu sancta e l'esperit al Creador trames e per ço ha merescut aureola de la ma del Senyor e esser en lo cel honorificament collocat, on per los seus devots conuament supplique segons per molts miracles evidentment se demostre dels quals la reyal casa dels excellentissims reys de Aragó no es ignorada e inexperta ans la gran ajuda de aquella ha sperimentada en les sues necessitats segons [en] ystories antigues dels serenissimos reys de Aragó de alta recordació pus largament se descriu. Per tots los dits sguarts e altres desijant que la festiuitat del dit victoriós cavaller e martir lo gloriós sent Jordi sia honorificament celebrada e festiuada nosaltres dit don Joan per la gracia de Deu rey de Navarra etc., ab consentiment e aprobació de la present cort constituim, ordonam e manam ab aquesta nostra constitució perpetualment duradora que d'aquí a vant totes e sengles persones de qualsevol stat o condicio siem (sic) habitants en qualsevol ciutat vila o loch del principat de Catalunya, comdat de Rosselló e de Cerdanya e altres al dit principat units, hagen a colre e fer festa lo dia del benaventurat sent Jordi abstenint-se de totes feynes temporals axí com lo dia del sant diumenge.

Exortants e pregants tots e sengles archabisbe, bisbes e altres prelats e persones ecclesiastiques als quals semblants coses se pertanguen que ells los quals a la exaltació de la honor de Deu e dels sants e observació de aquella son mes obligats per esser ells de les ovelles de Jhesuchrist guardians e pastors, en lo precedent digmenge de la dita festa manen e manar facen per totes les sglesies o[n] manaments de festes se acostumaven de fer que en virtut de sancta obediencia colguen e observen la dita festa del benaventurat sen Jordi axí com demunt es dit.»

Ara podria estendre'm en altres consideracions respecte la popularitat del nostre Sant Patró. La iconografia, d'una manera especial, escampada en objectes de museus, en llibres, en estampes, goigs, etc., em proporcionaria força material, però això fóra invadir terreny ja tractat del Sr. Carreras i Candi no fa gaires dies en aquest CENTRE. Solament diré algunes coses sobre els goigs que la pietat del poble català ha dedicat al seu estrenu protector. I dient goigs, em referiré a les composicions religioses publicades com a tals i amb aquest nom, no pas a qualsevol cobla en honor del Sant, ni tampoc als mateixos goigs apareguts en llibres de poesia, però que no han estat publicats apart.

RAMÓN D'ALÓS

(Acabarà.)

La llegenda de Sant Jordi

ANT Jordi, era originari de Capadocia, i servia en l'exèrcit romà amb el grau de tribú. La ventura d'un viatge va dur-lo un dia pels voltants d'una ciutat de Libia, nomenada Silena. Veus-aquí que en un estany, de prop d'aquella ciutat, hi havia un drac espaventable, el qual, no solament diverses vegades havia fet recular les gents armades contra d'ell, sinó que, arribant algú cop a acostar-se als murs de la ciutat, enverinava, amb el seu halè, tots els que trobava aprop. Per a calmar la furia d'aquell monstre, i per a impedir que destruís la ciutat, els habitants li oferiren, de primer, dues ovelles cada dia. Però el nombre de les ovelles va trobar-se aviat tan reduït, que va caldre entregar-li cada dia una ovella i una criatura humana. Es tirava a la sort el nom d'un jove o d'una donzella, i cap família era exceptuada d'aquesta tria. I ja gaire-bé tot el jovent de la ciutat havia estat devorat, quan, el dia mateix de l'arribada de Sant Jordi, la sort havia designat per víctima la filla única del rei. Llavors el vell monarca, desconsolat, va dir: «— Preneu el meu or i el meu argent i la meitat del meu reialme, però torneu-me la filla, perquè una mort tan horrible no li sigui donada.» Mes el seu poble, furiós, li responia: «— Ets tu mateix, senyor, que has fet aquest edicte; i ara que, per causa d'ell, tots els nostres fills són morts, voldries que la teva filla s'escapés de la llei? No, ha de morir com les altres, o bé et cremarem a tu amb la teva casa!» Sentint això, el rei, desfent-se en llàgrimes, va dir a la infanta: «— Ah, dolça filla meva, què faré? No em serà possible veure un dia les teves noces?» I en acabat, veient que no podria obtenir la salvació de la seva filla, va revestir-la amb les robes reials, i cobrint-la de besars, digué-li: «— Ah, dolça filla meva, jo que esperava veure't criar infants reials, i ara has d'abandonar-me per esser menjada per l'horrible drac! Ah, dolça filla meva, jo esperava poder convidar, per les teves noces, tots els prínceps del país, i ornar de perles el meu palau, i sentir l'alegre sò dels orgues i dels tambors; i veus-aquí que ara t'haig d'entregar a aquest drac perquè et devori!» I va despedir-se'n, dient-li, encara: «— Ai, filla meva, perquè no m'he mort abans d'aquest dia tan trist?» Llavors, la joveneta va caure als peus del seu pare, per a rebre'n la benedicció; després, sortint de

la ciutat, va encaminar-se dret a l'estany, on s'estava el monstre.

Sant Jordi, que passava per allà, veient-la plorar tan amargament, va preguntar-li què li passava. I ella li responia : « — Bon jove, puja depressa al teu cavall i fuig, no fos cas que moríssis de la mateixa mort que jo moriré. » I Sant Jordi : « — No en tinguis por d'això, donzella; però, diga'm : per què plores d'aquesta manera, i per què et mira aquella multitud de gent des de dalt dels murs? ». I ella : « — Veig, bon jove, que tens el cor generós i vols morir com jo! Però, creu-me, fuig ben depressa! » I Sant Jordi : « — No partiré d'aquí fins que m'hagis explicat el què et passa! » Llavors, la donzella, va contar-li la seva historia, i Jordi va dir-li : « — Donzella, no tinguis por, car, en nom de Jesucrist, jo et socorreré! » Mes ella : « — Valent cavaller, enllesteix-te de socorre't tu mateix, per no morir amb mi! Ja n'hi ha bé prou que mori jo sola! »

I mentre que enraonaven així, el drac va treure el cap enfora de l'estany. La filla del rei, tota tremolosa, cridava : « — Vés-te'n, bon senyor, fuig depressa! » Però en Jordi, en havent cavalcat el seu cavall i confortat amb el senyal de la creu, embestí braument; i brandant la llança, i tot encomenant-se a Déu, va fer al monstre una ferida que el féu revolcar-se per terra. I el sant digué a la donzella : « — No temis res, i lliga el teu cinturó al coll del drac! » La donzella així ho féu, i el drac, aixecant-se, va seguir-la el mateix que si fos un gosset.

Però, veient-lo acostar-se a la ciutat, els habitants, espantats, fugiren, segurs que tots anaven a ésser devorats. Sant Jordi els féu senyal de tornar, cridant-los : « — No tingueu cap por, perquè el Senyor m'ha permès que us deslliuri de les malvestats d'aquest monstre! Creieu en Jesucrist, rebeu el baptisme i mataré el vostre persecutor! » Llavors, el rei i tot el seu poble es feren batejar; en aquell dia, es batejaren vint mil homes, així com també una multitud de dones i de criatures. I Sant Jordi, treient-se l'espasa, matà el drac, que va ésser dut lluny de la ciutat, en un carruatge tirat per quatre parells de bous. I el rei féu construir, en honor de la Mare de Déu i de Sant Jordi, una iglesia immensa, d'on brollà un doll, l'aigua viva del qual curava totes les malalties d'anyorament. El rei oferí, també, a Sant Jordi, una gran quantitat de moneda; però el sant, sens pendre res per ell, la féu distribuir entre els pobres. Després ensenyà al rei quatre coses : 1.ª, a tenir compte de la iglesia de Déu; 2.ª, a honrar als sacerdots; 3.ª, a oir assíduament els divins oficis; 4.ª, a recordar-se dels pobres. Després, havent abraçat al rei, ne prengué comiat.

Aquesta senzilla i captivant narració, és treta de la *Llegenda dauçada o dels Sants* que, en el segle XIII^a, va escriure en llatí l'arquebisbe de Gènova fra Jaume de Varazze, conegut per Voràgine. Bé podria haver transcrit el fragment en llenguatge antic, copiat d'algun dels cinc manuscrits que contenen la traducció catalana del *Flos Sanctorum*, o de les set impressions antigues, o llegir-vos la *Vida del gloriós martir monsenyer Sant Jordi*, que es troba a la fi del preciós manuscrit de la *Crònica* del rei Jaume *el Conqueridor*, que es conserva a la biblioteca del palau reial de Madrid; hauria tingut per vosaltres l'encís del català dels temps nacionals. Però, tal com us l'he presentada, aquesta admirable llegenda del cavaller matador del drac i deslliurador de la filla del rei, tal la retrobareu figurada pels nostres artistes quan disposen d'espai per expressar-la en tota amplitut. Serveixin d'exemple, el gran brodat que el mestre Sadurní féu en el XV^è segle, i el retaule, pintat en la mateixa centuria, per En Jaume Huguet. Tots els detalls de la llegenda transcrita els podem observar representats en aquestes obres, però encara podem observar-hi una altra particularitat: és que els murs de la ciutat de Silena, curulls de ciutadans encurosits per a presenciar una feta tan extraordinària, el rei i la princesa i el cavaller sant, són tals com els murs i les ciutats i el rei i els cavallers que els artistes podien veure cada dia. Perquè l'edat mitjana té el do, inapreciable per l'estudi de la indumentaria i dels costums, de fer actuals totes les centuries passades; i així com en les obres literàries es plavien en parlar del senescal, el canceller i el bisbe de Troia la gran, en les obres plàstiques, els artistes hi portaven la mateixa gent que veien circular per les nostres ciutats i viles, i els cavallers i els pagesos que cavalcaven o treballaven pels camps. Així, en miniatura, en taula o en escultura, de la mateixa manera apareix vestida una reina de França que Cleopatra, el savi Salomó com un rei català.

Voràgine pot dir-nos que Sant Jordi servia amb el grau de tribú en l'exèrcit de Roma, i pot parlar-nos de Capadocia o de Libia, però quan explica, amb tan candorosos detalls, la vida o el martiri dels sants, s'hi transparenta la gent o les coses del XIII^è segle.

Obra d'aquesta mateixa centuria, hem nomenat la *Crònica* del nostre rei En Jaume I. Com s'imaginava el sant cavaller? Vestit de blanc i amb armadures blanques. Així conta que se li va aparèixer després de la presa de la ciutat de Mallorca.

A més d'esser la única aparició que es troba en la *Crònica* reial, constitueix un dels testimonis més antics de la veneració de Sant Jordi a la nostra terra. ¿Quines eren les *estories* on el rei cavaller

havia trobat aparicions del sant cavaller? Ho ignorem; tal com estan les coneixences de les fonts històrico-literaries del segle XIII^a, fan de mal fixar. D'aparicions anteriors de Sant Jordi no en manquen.

No hem de seguir, en els dos segles següents, la fortuna i extensió devota del patró de la cavalleria. Esmentarem, només, *La obra de mossen Sant Jordi e de la Cavalleria*, i la institució dels cavallers de Sant Jordi pel nostre rei En Pere III *de les Cerimonies*, envers l'any 1371. Sant Jordi, com a nom de casa, apareix ja en el llibre del repartiment de Valencia, després de conquerida pel rei En Jaume I; i ja sabeu tots que aquest cognom fou portat per un dels més esquisits entre els antics poetes: En Jordi de Sant Jordi.

Però allò que més agradable ens fa el sant, és el fet d'haver-lo triat per patró la Generalitat de Catalunya; perquè tota festa hi va a parar. Aquella ordre de cavalleria de Sant Jordi, fundada en el XIV^{ta} segle per En Pere III, es transforma en cavalleria de Sant Jordi d'Alfama, i segons les ordinacions que fan dos segles més tard, en 1596, estenen els capítols, es nomenen els cavallers, i fan llur festa patronal en el Palau de la Generalitat de Catalunya.

Ara, nosaltres, la festa de Sant Jordi sembla que estigui vinculada al Palau de la Diputació, que ha reconquerit, amb molts esforços, l'antic palau del General, que un dia l'Estat li havia pres per a instal·lar-hi la Reial Audiencia. El bell monument, la rica capella, la reliquia, l'estatueta de Sant Jordi d'argent, els tapits, el brodat d'En Sadurní, el frontis del carrer del Bisbe, obra remarcable d'En Pere Johan, i que abans, els diputats del General empaliaven amb tapits, banderes i flors; tot ens parla de moltes coses i ompla la imaginació de records de fets que sabem i que mai hem aconseguit, i el cor ens diu que tornaran i que l'esdevenidor serà nostre.

Així la festa alegre de Sant Jordi compareix cada any al millor temps, amb efluvís de primavera i flaire de roses. Que cada nou abril ens porti noves prosperitats a la nació catalana.

J. MASSÓ TORRENTS

L'estudi de la llengua i l'excursionisme

(Acabament)

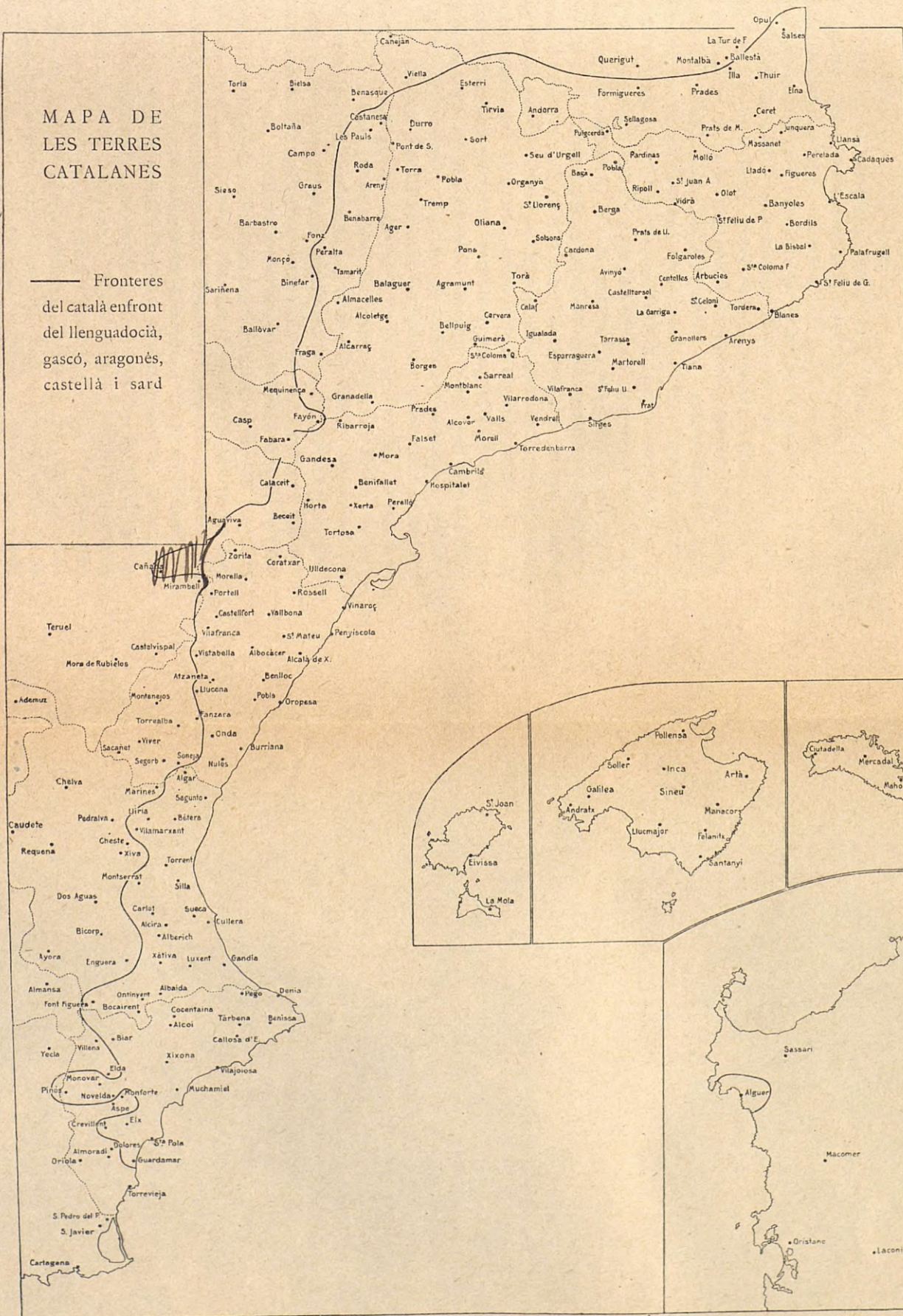
EN interessant com la frontera catalana de tramontana ho és la de la banda de ponent; el límit entre el català i castellà. Aquest límit el tenim ben conegut als dos extrems, des de Benasc a Mequinença i des dels ports de Beceit a Santa Pola. La secció que va de Mequinença a Beceit encara s'ha de senyalar. L'excursió del filòleg austríac Hans Hadwiger, de la qual he parlat fa poc, va donar-nos per resultat el conèixer que els darrers pobles catalans, des dels ports de Beceit fins a Santa Pola, són : *Beceit, Vallderobles, Rájales, Cañada, Fuentespalda, Monroyo, Cerollera, Penyaroya i Torre de Arcas* a Castelló de la Plana; *Lliria, Vilamarxant, Ribaroja, Miralcamp, Cochicheles, Turis, Montserrat, Monroy, Real de Monroy, Llombay, Caladau, Carlet, Alcudia de Carlet, Masalaves, Estubeñi i Casa de Marc* a València; *Fontfiguera, Cañada, Campdemirra, Biar, Petrell, Monovar, Pinós, Novelda, Crevillent, Elx, Santa Pola i Guardamar* a Alacant. Aquesta frontera està condicionada per la colonització del regne de València, feta pel gran rei En Jaume. Les localitats catalanes són les ocupades per catalans, quan es va fer la reconquesta, i les castellanes-aragoneses aquelles que se n'empararen castellans o aragonesos.*

Aquesta frontera, en la secció que va dels Pireneus a l'Ebre, és interessantíssima. El rei En Jaume, en 1244, va senyalar una frontera política de Catalunya, la qual seguia el curs del Cinca fins a l'Ebre. Aquesta frontera era tan arbitrària com els límits que l'Estat va designar a la província d'Osca, l'actual frontera oficial de Catalunya amb l'Aragó. La frontera de la nostra llengua, partint de sota les Maleïdes, passa per *Castanesa i Les Pauls*, segueix la ribera de l'Isàbana fins a *Lascuarre*, i aquí, travessant la plana de *Benavarre* per *Alins*, comprèn *Calasanz, Azanuy, Sant Esteve de Llitera, Almacelles*, travessa aquell erm immens fins a *Zaidí, Vilella de Cinca, Torrent i Mequinença*. Aquests poblats són els murs de defensa de

* Menéndez Pidal : *Sobre los límites del valenciano*. *Congrés de la llengua catalana*, pàg. 340.

MAPA DE
LES TERRES
CATALANES

— Fronteres
del català enfront
del llenguadocià,
gascó, aragonès,
castellà i sard

la llengua catalana a la banda de ponent, els quals fa més de mil any que, incommovibles, la protegeixen i la defensen.

Es aquí que hi ha el límit de la falta de diptongació de l'ɛ i o breus en síl·laba lliure i travada : comp. cat. *fèste, pèdre, fero* davant *fièsta, pièdra, ièro*, cat. *bou, bò, eskòla*, enfront *butè, buèno, eskuèla*. Aquí hi compareixen per primera vegada les evolucions característiques catalanes de *i < ě + palat.* i de *u < ō + palat.* : comp. *lit* i l'arag. *léto* i *kama*, el cat. *fúle* i l'arag. *òxa*. Aquí hi tenim les formes típiques *krèu, bèu* davant les aragoneses *krús, bòs*. Es aquí l'interessant límit de la caiguda de totes les vocals àtones finals, llevat de la *-a*, i el de la seva conservació per part de l'aragonès. I quina unió de criteris distintius ens ofereix el consonantisme! Aquí hi compareix aquell fenomen característic de la palatalització dels plecs de consonants *cl- pl- bl-* paral·lel a l'italià; és aquí que hi ha la barrera aixecada enfront la *x* i la *ç* castellanès i la *s* sorda entre vocals. Una quantitat extraordinària de mots hi tenen aquí per l'una banda i per l'altra la última esfera d'expansió : el *llit* compareix enfront la *cama*, el *formatge* topa amb el *queso*, la *cadira* amb la *silla*, *menjar* amb *comer*, *creixer* amb *medrar*, *gós* amb *perro*, *porc* amb *cerdo*, *blat* amb *trigo*, *préssec* amb *melocotón*, *poma* amb *manzana*. Aquests quants mots contraposats, escollits a l'atzar de la quantitat extraordinària que ens ofereix el lèxic, són suficients per mostrar que aquí hi topen dues llengües i dos pobles de cultura i d'esperit completament oposats.

El curs que segueix aquesta frontera no és arbitrari ni fortuït; està condicionat per les vicissituds de la reconquesta. De mitjans del segle IX fins al segle XI, existí en aquesta regió una petita nacionalitat, el comtat de Ribagorça, i el bisbat de Roda, amb jurisdicció damunt el territori conquistat pels comtes. Aquest comtat s'estengué originàriament per les altes valls del Ribagorçana i pel vessant de l'Isàbana, arribant fins a la plana de Benavarre al segle XI, quan va ésser agregat a l'Aragó, regnant Sanxo *el Major*, i perdent la independència. És un fet singular, que tots els pobles que formaren el comtat de Ribagorça, abans de l'agregació, tots són catalans encara. D'aquí en avant són els comtes d'Urgell i de Barcelona els que cuiden de senyalar frontera a la nostra llengua. A mitjans del segle XI aquests guanyaven Estopanyà, Camporells, Pilzà, Purroy, i més tard, Tamarit, Alcampell i Peralta de la Sal, i aquestes localitats encara avui són catalanes. Al mateix temps els reis d'Aragó guanyaven Estada, Estadilla, Fonz i demés pobles de la ribera del Cinca fins a Montsó, en els quals avui s'hi parla aragonès. A l'any 1148, el comte de Barcelona, Berenguer IV, prengué Lleida, i a l'any següent Fra-

ga, Zaidí, Vilella i Mequinença, i aquestes poblacions són catalanes. Evidentment la reconquesta ha condicionat la frontera de la llengua catalana a la banda de ponent.

Un altre aspecte de l'excursionisme aplicat a l'estudi de la llengua és el de la replega dels noms dels objectes més ordinaris i usuals, dels atuells d'ús domèstic, dels instruments més rudimentaris de l'agricultura i d'industries derivades, tot acompanyant-los de llur fotogràfia o esboç de dibuix. Tot objecte, fins el més vulgar, va estar de moda un dia i representà el darrer avenç de la tècnica: l'*arada romana*, amb la qual llauren els pagesos mallorquins, seria el darrer avenç agrícola quan els romans colonitzaren les nostres illes; de la mateixa manera que la *déska*, panera plana i arrodonida que serveix als hortelans per portar verdures a la plaça, ens recorda la forma de la taula romana per menjar. En la pròpera Setmana Santa, els rectors de les parroquies de pagès passen per les masies, beneint els animals i posant un pastac de sal a la porta, tot recordant la Pasqua de Israel. Aquesta cerimònia es nomena *salpàs* SALIS SPARSIO, i el bastó que té a l'extrem el ram d'hisop per espargir l'aigua, és el *salpasser*. Aquest costum litúrgic ens aclareix l'origen de l'objecte que serveix per espargir l'aigua beneïta en totes les benediccions. A les masies dels Pirineus, per aguantar la llenya que crema a la llar, hi ha uns ferres que tenen en llurs extremitats dos caps de bestia, i són coneguts per *capfoguers* i *cavalls de foc*. Al Rosselló, a Montalbà de la Frontera, prop d'Illa i al Capcir, aquests ferres es nomenen *anders*, i *ander* és un nom de procedència celta, de l'arrel *ANDERO, que significava cabra.⁴ Aquest objecte, pel seu nom i per la seva forma, ha fet viure fins als nostres temps el nom celta de la cabra.

No sé si en les vostres excursions vos haureu fixat en el costum que té la nostra pagesia de muntanya de preparar la terra erma per explotar-la, mitjançant l'*artiga*.⁵ Un pla o una escalada de feixes enherbats esdevenen artiga de la manera més primitiva, i interessant; es fan petits munts de llenya que es cobreixen de gleva, donant-los una forma arrodonida. A l'estiuada es crema l'artiga, i per la tardor s'escampa la terra-cuita i es sembra. La forma de l'*artiga*, *formigó* o *boïc* és la mateixa que tenen un tipus de barraques de pedres en sec, sobre les quals l'arquitecte Rubió³ ha publicat un estudi inte-

1. Meringer : *Das deutsche Haus und Sein Hausvat* (1906), pàg. 50.

2. Comp. *Bulletí de Dialectologia Catalana*, II, pàg. 64, s.

3. Asociación de Arquitectos : *Anuario MCMXIV, Construccions de pedra en sec*.

ressantíssim. Aquestes barraques, com l'artiga, tenen la mateixa forma d'uns monuments prehistòrics de les Balears i de Sardenya. Strabo ens refereix que un dels pobles de la Gal·lia pre-romana té grans cases en forma de cúpules amb enteixinats i cobertes de canyes. Les urnes funeràries que es construïen a semblança de la casa on vivia l'home, presenten sovint la forma de la barraca arrodonida. Helbing ha constatat que un dels tipus de casa més antic d'Itàlia és el de forma arrodonida, a imitació del primitiu temple de Vesta; i en els relleus de la columna aixecada a Marc Aureli, on s'hi representa l'expugnació de les fortaleses de marcomans i quades, hi ha representades cases d'un tipus semblant. No és, doncs, una hipòtesi atrevida el suposar que la barraca de forma arrodonida i l'artiga representen la nostra casa primitiva. A més, el nom d'*artiga* ens ho confirma. El llatí vulgar d'Espanya i de l'Àfrica conegué *ATTEGIA* significat casa, comp. les *Etimologies* de Sant Isidor. *Attegia*, segons els filòlegs clàssics, és un compost de *AD- + TEGIA*, i *AD* és una traducció de l'article celta *ARE + TEGIA* 'la casa', el nom de la qual ha perdurat fins a nosaltres en l'*artiga*, després d'haver passat per una sèrie d'evolucions fonètiques que no és ara l'hora d'exposar. Una confirmació d'aquesta hipòtesi la tenim en el basc *tegia* 'barraca', en el *teja* 'barraca' del friaulà, en el *teza* 'munt d'herba de forma arrodonida' que compareix en els dialectes del nord d'Itàlia, i en el *teilo, thilo* de la Suïssa francesa, tot significat la 'casa de les abelles'.

I, darrerament, hi ha una estreta connexió entre l'excursionisme i l'estudi dels noms de lloc i dels noms de poble. Tot-hom voldria saber la significació d'aquests noms que el decurs dels segles ha fet intel·ligibles. No hi ha monografia d'una localitat o d'un santuari que no contingui una disquisició fantàstica sobre l'origen del nom que duu. Un article de periòdic, que expliqui l'origen d'un nom de lloc, és llegidíssim; i quan fem enquestes dialectals, a cada poble que anem se'ns demana l'explicació de la seva etimologia. Tan atractiu és saber l'origen dels noms de lloc, com difícil el trobar-lo. El problema dels noms de lloc i de poble està relacionat amb els pobles que han fixat la llur residència més o menys temps en aquella regió, donant nom als rius, torrents, a les muntanyes i a les valls. D'altra banda, aquest estudi està relacionat amb la geografia, etnografia i història.

Quan volem saber l'origen d'un nom de lloc o de poble, la primera cosa que ens demanem és si la topografia respon a ço que creiem que el nom significa: si una masia, nomenada *Roureda*, es troba a la vora d'un bosc de roures; o un altre, dita *Aulet*, és al mig d'un alzinar.

Per constatar aqueixa conformitat s'ha d'haver vist el nom damunt el terreny.

Si volem estudiar sistemàticament els noms de lloc d'una contrada, cal tenir en compte que aquella nomenclatura és el resultat de més de dos mil anys de civilització, regentada per diferents pobles, portant-hi cada hu la seva contribució. D'aquí que s'imposi per llur estudi la sistematisació o diferents agrupaments: *a)* noms de lloc derivats de noms d'home (noms de família, mal noms, noms de sant); *b)* noms de lloc, trets dels animals i de les plantes; *c)* noms de la topograffa (disposició del sol i corrents de les aigües); *d)* cultures i activitat de l'home (l'habitació i les indústries); *e)* noms d'origen eclesiàstic.

El nom personal LUCIANU ha donat nom al poblet de *Llussà* i a la contrada catalana del *Llussanès*. Valls emboscades, on hi viurien óssos, llops i guilles, ens han donat *Vallosera*, *Vallobera*, i l'extensa regió de les *Guilleries*; i allà on la cria d'animals era indústria de l'home, hi tenim *Colomers* i *Avellars*. La fantasia popular veu freqüentment animals en les grans muntanyes: comp. els noms de *Cabrera*, *Vacamorta*, *Boumort*; aquest fet es constata també en les regions alpines. Seria interessant comprovar si els pobles salvatges de l'Àsia i d'Amèrica veuen en les llurs muntanyes tals representacions.

Els arbres i les plantes han proporcionat una nomenclatura abundosa: *Pinós*, *Cassà*, *Castanyadell*, *Verneda*, *Falgàs*, *Esparraguera*, etc., deuen llurs noms als pins, roures, castanyers, verns, falgueres i esparragueres.

La disposició del sol, dóna sovint noms de lloc: els noms de *Selva del Camp*, *Seva* (Plana de Vich) ens conserven el llat. SILVA, lo mateix que el *Brull* < BROGLLOS, probablement d'origen celta. Els pobles de *Sau* (Guilleries) i *Salt* (al Pasteral) ens recorden el SALTU, significat bosc; igualment que el santuari de *Lluch* a Mallorca i la vila de *Lluchmajor*, ens ho confirmen pel LUCU.

Tots els excursionistes coneixen el *Puigsacalm* i el *Pla de la Calma* del Montseny. La *calma*, originàriament, era una planura o prada a l'alta muntanya; la disposició dels dos llocs citats ens ho corrobora. Aquest nom, conegut als Pireneus, compareix abundantment als Alps de la Suïssa francesa amb la forma *Chaux*, i de la Suïssa alemanya amb la *kulm* < CALMIS, d'origen pre-romà.

Als Pireneus, cap a ponent del Puigmal, hi ha la gran muntanya del *Rus*. Aquest nom sembla que duu l'origen d'un mot pre-romà RUS, ROS, significat salt d'aigua i també glacier. D'aquesta rel sembla que deriven també el nom del *Monte Rosa* i el *Rossmeteln* de les muntanyes dels grans glaciers alpins.

Es cosa sabuda que els pobles primitius aixecaven llurs poblats vora els rius, sobretot a la llenca de terra que queda allà on hi ha dos confluents : d'aquí l'origen de tants noms de masies conegudes per *Illa*, dels noms de poble *Forcat*, *Forcall* i el del *Conflent*.

L'habitació de l'home ha contribuït extraordinàriament a la nomenclatura dels llocs i pobles. *Roses* ens parla d'una colonització grega i d'una metròpoli d'Orient, de la mateixa manera que les ciutats americanes tenen nom de les europees; la *Cerdanya* fa perdurar el record d'un poble pre-romà, i la *Vila*, nom de masia tan generalitzat, ens parla de la civilització i colonització romana; de la mateixa manera que les *Alqueries* de les Balears i de València són testimonis de la dominació mora.

Sabem que han existit determinades cultures en certs indrets pels noms de lloc que les han perpetuades. A diferència dels Pireneus de la banda de França, al nostre vessant no hi trobem el conreu de la vinya; amb tot, tenim dos pobles nomenats *Vinyoles*; i *Vinyes* és el nom de moltes masies de ran la serralada pirenenca.

Els noms de procedència eclesiàstica abunden. A cada parroquia sol haver-hi una masia que duu el nom d'*Iglesies*; també és molt generalitzat el de *Badia*, nom que antigament es donava a la casa rectoral, i que perdura encara a la Catalunya occidental; així com la vida eremítica de l'edat mitjana ens ha llegat un sens fi de *Monistrols*.

La multiplicitat d'aspectes de la investigació lingüística, des de l'empirisme fonètic fins al fet històric, està relacionada íntimament amb l'excursionisme; perquè en els parlars de les localitats més allunyades de tot centre de comunicació s'hi troben conservats fenòmens i mots de valor incomparable que han desaparegut en els centres de població, i ells representen diferents etapes de la història de la nostra civilització. Les unes disciplines completen i perfeccionen les altres; perquè cada una, aïlladament, té les seves deficiències. Per això la lingüística demana els serveis de l'arqueologia, història, prehistòria, excursionisme, filosofia, etc. Fer la història veritable de la nostra llengua, és escriure la història de la nostra cultura nacional; buscar els límits de la llengua, és senyalar per on passa la frontera de la nostra vida nacional, impenetrable a l'esperit foraster.

La missió de la lingüística no és l'estudiar els fonemes, aplegar i explicar les analogies de les formes morfològiques i el formular regles gramaticals; la seva missió, abans que tot i sobretot, és la d'historiar mitjançant el mot, document autèntic de totes les coses, la vida d'aquells pobles que han estat aptes i forts per crear una cultura.

Crònica del Centre

ABRIL DE 1916

LES CREUS DE PEDRA A CATALUNYA

S'han rebut, durant el mes d'abril, notes, sobre creus de pedra, de Mn. Joaquim Canis, rector de Monistrol de Montserrat; i dels pobles d'Alella i de Collbató. A tots se'ls adressa les més corals mercès, per l'atenció que d'ells hem merescut.

DONATIUS PER A LA BIBLIOTECA

Durant el mes corrent, s'han rebut els següents donatius: De la Junta para ampliación de estudios e investigaciones científicas: *Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales*. (Serie geológica; núm. 13.) — *Las tierras negras del extremo Sur de España y sus yacimientos paleolíticos*. — De D. Lluís M. Vidal: *Sobre el pretendido «Archæopteryx» de la Guinea Española*. (Extracte del Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural. Tomo XVI, 1916; p. 111.)

EXCURSIONS

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA. — Aquesta Secció efectuà, els dies 23, 24 i 25 d'abril, una interessant excursió geològica al Cap de Creus.

SECCIÓ D'ENGINYERIA. — Aiximateix, la Secció d'Enginyeria verificà una sortida de mig dia, el dia 19, a la barriada del Poble Nou, per a visitar la instal·lació dels enclavaments del ferro-carril i els tallers de la societat Material para Ferrocarriles y Construcciones.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. — El dia 9, féu una visita als jardins de can Gomis, propietat de D. Lluís de Gomis de Portolà.

El dia 16, portà a cap una excursió, d'un dia, a Cubellas, Santuari de Lourdes, Castellet i Arbós.

Els dies 23 i 24, sortiren, en interessant excursió, a l'alt Empordà, visitant la ciutat de Figueras, el castell de Recasens, i els pobles de Vilabertrán i Perelada, amb son palau, que fou dels Comtes de Rocabertí.

El dia 30, l'aprofitaren fent una excursió a Aiguafreda, Valldeneu i Figaró.

Totes foren ben concorregudes i profitoses pels fins que perseguíen.

CONFERENCIES

El dia 7, D. Francesc Xavier Parés va reprendre l'explicació *Un viatge a Egipte*, fent la descripció del temple de Karnak, necròpoli de Thebes, temples de

Kourna, Ramesseum, Dehir-el-Bahari, Dehir-el-Medineh, Medinet-Habou, i els colossos de Memnon.

El dia 13, el Dr. Pell i Cuffi va projectar una extensa col·lecció de fotografies de Berlín i Alemanya, explicant els monuments i llocs que representaven.

El dia 14, acabà el Dr. Parés la ressenya *Un viatge a Egipte*, ocupant-se dels temples d'Esneh, Elfou i Komombo; fent la descripció de la població d'Assuán, amb la visita a la grandiosa obra del dic del Nil, i a la tribu dels Bisharius.

El dia 26, D. Francesc Carreras i Candi ocupà la tribuna, desenrotllant el següent tema: *Sant Jordi o lo predomini de la influència oriental. Notes d'història, amb projeccions d'iconografia de Sant Jordi*.

Totes aquestes conferències, foren profusament il·lustrades amb interessants i boniques projeccions, la qual cosa féu que es vegessin concorregudíssimes.

VETLLADA PATRONAL DE SANT JORDI

El dia 28, es celebrà, amb tota solemnitat, la festa anual del patró de Catalunya. Ocupà la presidència, el que ho és del CENTRE, D. Jaume Massó i Torrents, acompanyat dels Srs. D. Ramón M.ª Alós, D. Fèlix Duràn, D. Ramón Miquel i Planas, D. Josep M.ª Segarra i D. Francesc Xavier Parés, als quals s'havia encarregat la lectura de treballs al·lusius a l'acte. Obert, aquest, per la presidència, prengué la paraula el Sr. Miquel i Planas, llegint un ben escrit treball sobre Sant Jordi. Seguidament, el Sr. Alós ens féu sentir un hermós escrit sobre les festes i goigs del propi Sant. A continuació, el Sr. Segarra recità una sentida poesia; el Sr. Duràn, digué d'alguns ben curiosos del mateix màrtir, i el Sr. Parés llegí un treball, que fou publicat per la Catalanista anys enrera, original del malaguanyat D. Eduard Tàmaro. Tancà l'acte la presidència, amb un bonic parlament explicatiu de la llegenda de Sant Jordi, i després de donar mercès als autors dels treballs llegits i a la concurrència, fou donada per termenada tan patriòtica festa. Els assistents, que foren nombrosos, abandonaren el local molt ben impressionats de la vetllada que s'acabava de celebrar.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA CRISTIANA

També continuà, D. Pelegrí Casades i Gramatxes, les seves converses de arqueologia.

Dia 3.— Explicà les arts menors.— Escassetat d'exemplars.— Resum de les converses d'arqueologia cristiana.

Dia 10.— Donà la primera d'arqueologia bisantina.— Trasllació de la capital de l'Imperi a Bisanci.— Antecedents històrics.— Constantinoble.— Son caràcter i aspectes durant els segles IV al VI.

CICLE DE CONFERÈNCIES EXTRAORDINÀRIES

El dia 1, Mn. Antoni Griera, de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, ens donà una conferència, sobre el tema *La dialectologia i l'excursionisme*.

El treball de Mn. Griera, resultà interessantíssim per l'aculliment de dades toponomàstics de la nostra parla.

El dia 8, Miss Muriel Matters, alumna del curs Montessori, ens explicà *The Torch of Feminism in England* (Notícia del moviment sufragista a Anglaterra). Aquesta conferència fou donada en anglès, i traduïda, així com s'anava pronunciant, pel Sr. D. Eladi Homs.

El dia 15, Mn. Lluís Carreras desenrotllà, d'una manera magistral, el tema *El Dr. Torras i Bages*.

El dia 29, D. Frederic Rahola ressenyà una excursió del segle XVII, feta per *Les missions dels Caputxins catalans a la Guayama, i ses excursions per l'Orinoco*, mostrant, mitjançant plànols que es projectaren, el camí seguit i les vicissituds perquè tingueren de passar.

CONCERTS DE QUARESMA

El dia 2, es celebrà el segon concert organitzat per la Secció de Folk-lore del CENTRE.

El Sr. Ezequiel Martín ens donà un recital de piano, executant varies composicions, que foren aplaudides.

Les Srtes. Agna Alsina, Carme i Maria Bagó, Angelina Bellver, Maria i Paquita Bertràn, Marina i Aurea Canivell, Paquita Colominas, Agna Garriga, Rita Pach, Antonia Porta, Elvira i Maria Torras, Paquita, Antonia i Laura Veiga (deixebles del Sr. Martín), cantaren, a l'unissò, variades cançonetes, amb molt ajust; i per últim, la Srta. Adela de Cots, acompanyada al piano pel mestre Sr. D. Josep Martorell, ens cantà varies composicions catalanes d'una manera admirable, tant, que meresqueren, algunes d'elles, els honors de la repetició en mig dels més entusiastes aplaudiments.

El dia 9, es celebrà l'últim dels concerts d'aquesta tanda, en el qual, el jove Josep Torrà i la Srta. Angelina Bellver, el primer amb violoncel·lo, i la segona al piano, ens feren sentir *Largo*, de Händel, i *Orpheus*, de Gluck. La Srta. Maria Domènech executà, també al piano, d'una manera molt sentida, composicions de Mozart, Bizet i F. Couperin; i, finalment, la simpàtica senyoreta Adela de Cots, acompanyada al piano pel mestre Josep Martorell, ens féu fruir bellíssimes cançonetes amb tot el gust i sentiment a que ja ens té acostumats, havent de repetir, a instancies de l'auditori, la *Muntanyenca*, original de Na Narcisa Freixas.

Així s'acabaren els concerts organitzats per la Secció de Folk-lore, l'èxit dels quals és indiscutible; essent nostre Saló d'actes, malgrat ses bones dimensions, incapàs per a contenir el nombrós públic que s'hi congregà, cobejós d'escoltar els que havien de desenrotllar els escollits programes previament anunciats.

Cal fer esment, que el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA restà molt agraït a tots els que hi prengueren part galantment; així com a la casa Chas-saigne Frères, per a haver cedit els pianos utilitzats en aquesta serie de sessions musicals.

Noves

ELS RETAULES DEL GREMI DE PELLAIRES. — Havent-se dirigit el CENTRE EXCURSIONISTA a la Junta de Museus d'aquesta ciutat, interessant no surtin de la nostra terra els magnífics retaules que havien pertangut al Gremi de Pellaires, aquella ha contestat, en ofici de 20 de mars, tal com segueix:

«Junta de Museos de Barcelona.—Aquesta Junta, en sessió d'abans d'ahir, va enterarse ab verdader interès i agrado de l'atenta comunicació remesa per l'Associació de la digna presidència de V. S., interessantse per la conservació dels famosos retaules procedents de la Cofradía de l'extingit Gremi de Pellaires de Barcelona, quines obres, verdader monument de la pintura gotic catalana, retenen en son poder l'*Asociación de Curtidores y Zurradores* d'aquesta Ciutat.

Desde el primer moment en que's va iniciar l'alarma produida per el temor de la desaparició de dites obres, no ha deixat ni un sol moment aquesta Junta de procurar, ab la seva major activitat i zel, la conservació de tan preciosos exemplars, estudiant, ab tota eficacia, els drets que a la Ciutat pertanyen per a la possessió dels mateixos ab destí als Museus Municipals.

Es d'agrair l'interés demostrat per l'Associació de la digna presidència de V. S. i l'eficaç cooperació que ofereix i que no deixarà d'utilitzar aquesta Junta en quant les circumstancies ho demanin.

Deu lo guard molts anys. — Barcelona, 20 març de 1916. — El President, *Manuel Fuxà*. — P. A. de la J., El Secretari, *C. Pivozzini*.

Il·ltre. Sr. President del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.»

DONACIÓ DE L'OBSERVATORI DE VIELLA. — Tenim la satisfacció de posar en coneixement de tots els nostres consocis, la nova prova d'estima i consideració que acaben de tenir, envers nostre CENTRE, D.ª Maria Soler de Genové, D. Alexandre Soler Marije i D.ª Zenovia Ferrer de Belza, hereus del nostre malaguanyat amic i consoci Juli Soler i Santaló (Q. E. P. D.), els quals han fet donació al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA de l'Observatori que aquell havia instal·lat a Viella, amb els aparells que l'integren, i que són: un termòmetre, un pluviòmetre sistema alemany, un baròmetre de mercuri i un de registrador, i uns termòmetres.

Agraim amb tota la nostra ànima tan valuós donatiu, no solament per lo que en sí representa, sinó perquè això posa en condicions, al nostre CENTRE, de poder seguir l'obra empresa amb tant zel pel nostre malaguanyat consoci, de dotar els Pireneus d'una xarxa de observatoris com l'instal·lat a Viella.

FEDERACIÓ DE CENTRES EXCURSIONISTES. — A petició d'alguns centres excursionistes comarcals, s'està estudiant un avant-projecte de bases per a constituir una federació dels mateixos, sota el protectorat i adhesió del nostre CENTRE.

CONCESSIÓ D'UN PREMI.—S'ha concedit a l'*Orfeó Català*, pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, un premi en metàlic, de 100 pessetes, per a la Festa de la Música Catalana, a la millor col·lecció de cançons populars comarcals que es presenti en aquell concurs.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'ABRIL DE 1916

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	4 TARDA		
5'86	9'07	27° (dia 27)	- 1° (dia 1)	766'15	762'81		
ESTAT DEL CEL				Dies serens . . . 6 8 m.		2	4 t.
				» nuvolosos . . . 10 »		13	»
				» coberts . . . 14 »		15	»
				Arc de Sant Martí (2 dies a la tarda)			
HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT			
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA		
81°	60°	BOIRA	NIMBUS	6'76	8		
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 79'6 mm.				VENT			
				DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES	
				8 MATÍ	4 TARDA	MITJA MENSUAL	
				NE i calma	NE	12'506 kms.	

NOTES.—Els jorns en que restà el sol cobert de neu amb un gruix de 0'12 m. fou en la última nevada del 5 i 6.

El dia 14, a les deu del matí, hi descarregà una calamarçada.

La màxima de velocitat dels vents ocorregué en el dia 29, arribant als 45'5 kms. en les vint-i-quatre hores.

Se sentiren trons llunyans el 28, a les onze del matí, i el 29, a dos quarts de set de la tarda.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Clixé de Mn. Jaume Oliveras

ESTANY DE GREGÜENA
MUNTANYES MALEHIDES : PRINEUS D'OSCA